

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
Београд
411-34/2024

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 21732 датум: 11.9.2024.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

**Извештај о посети
Казнено-поправном заводу у
Београду**

Београд, септембар 2024. године

МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсменима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива³, Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Одбор за људска права Ваљево и КликАктив – Центар за развој социјалних политика.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међ. уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међ. уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен у „Службеном гласнику РС“, бр. 82/22.

1. УВОД

1.1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВА	Казнено-поправни завод у Београду (КПЗ у Београду)
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	26. и 29. јул 2024. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НППМ, у складу са чланом 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ЦИЉ ПОСЕТЕ	Провера постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ВРСТА ПОСЕТЕ	Тематска
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Ненајављена посета
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана
САСТАВ ТИМА	<p>Вођа тима: др Наташа Тањевић, заменица заштитника грађана и руководилац НППМ</p> <p>Чланови тима: Маја Јовић, Заштитник грађана/Одељење НППМ др Снежана Павлекић, лекар специјалиста судске медицине</p>

1.2. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НППМ

Управа Завода и сва службена лица су остварила сарадњу са тимом НППМ, омогућивши му да обави своју дужност. НППМ су пружене тражене информације, омогућен приступ просторијама, преглед, увид и фотокопирање тражене документације, као и несметан и ненадзиран разговор са лицима лишеним слободе по избору чланова тима НППМ.

Професионално поступање руководства и службеника Завода током посете НППМ представља пример добре праксе у поступању, у складу са законом предвиђеном обавезом сарадње органа са НППМ.

1.3. ТОК ПОСЕТЕ

НППМ је посету Заводу обавио у складу са претходно утврђеном методологијом која је развијена ради остваривања циља посете, односно провере постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака. Методологијом је предвиђено да НППМ разговара са лицима лишеним слободе која су у већем ризику од лошег поступања – лица која се налазе у затвореном одељењу завода и на извршењу дисциплинских и посебних мера за одржавање реда и безбедности у заводу, да оствари увид у евиденције и другу документацију о притужбама чији је предмет тортура или друго лоше поступање, примени мера принуде, повредама лица лишених слободе и другим ванредним догађајима, као и да обави појединачне разговоре са лицима која су учествовала у догађајима који носе ризик од злостављања. Посета 26. јула 2024. године је обављена у неколико фаза:

Фаза I: Разговор са руководством

Посета је започета разговором са руководством завода. Вођа тима је указао на мандат НПМ, представио чланове тима за посету и опште циљеве који се желе постићи, принципе поступања и план посете Заводу.

Фаза II Увид у документацију

У оквиру ове фазе посета је обухватила разговоре са службеницима из различитих заводских служби (Службе за третман, Службе за обезбеђење и Службе за здравствену заштиту) и увид у документацију која се односи на притужбе лица лишених слободе, примену мера за одржавање реда и безбедности у заводу, ванредне догађаје и повреде лица лишених слободе као и третмански рад. Посебну пажњу НПМ је посветио начину обављања лекарског прегледа након примене мера принуде.

Фаза III: Индивидуални разговори са лицима лишеним слободе

Тим НПМ је потом обавио индивидуалне разговоре са појединим осуђеним лицима. У овој Фази, разговори су обављени са лицима за које су чланови тима на основу увида у документацију, која је обављена у Фази II, оценили да је ради прикупљања свих релевантних информација потребно обавити разговоре са њима, пре свега са лицима према којима су примењиване мере принуде, која су учествовала у појединим ванредним догађајима, као и са лицем које се у тренутку посете налазило на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу.

Другог дана посете, 29. јула 2024. године НПМ је прикупио додатне информације од значаја за предмет извештаја и такође обавио ненадзиране разговоре са појединим лицима лишеним слободе у Одељењу појачаног надзора.

Фаза IV: Завршни разговор са руководством

Посета Заводу окончана је разговором тима НПМ са руководством Завода. Тим је указао на основне утиске о посети, пре свега о поштовању права лица лишених слободе и другим најважнијим налазима из посете.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. СТАЊЕ НА ДАН ПОСЕТЕ

На дан посете у КПЗ Београд се налазило укупно 288 лица лишених слободе. У дану посете није било лица лишених слободе према којима се примењују мере принуде издвајање или везивање кожним каишевима и лица према којима се примењују посебне мере смештај у посебно осигурану просторију. У смештају под појачани надзор се налазило 12 лица, а на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу једно лице.

2.2. ТРЕТМАН

КПЗ Београд је завод затвореног типа са посебним обезбеђењем у ком се налазе лица која су учиниоци најтежих кривичних дела и која су осуђена на дуготрајне казне затвора. Тако се у овом заводу 90 лица налази на издржавању казне затвора у трајању од 30 до 40 година, 54 лица се налазе на издржавању казне затвора у трајању од 40 година, 20 лица на издржавању казне затвора од 20 година, а у овом заводу је и 5 лица која су осуђена на казну доживотног затвора.

Европски комитет за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ) је након посете Републици Србији 2021. године упутио препоруку да српске власти треба да развију дугорочну политику према затвореницима који служе дугогодишње казне⁴. ЦПТ је поново подсетио на то да дуготрајна казна затвора може имати низ ефеката асоцијализације на затворенике, те да дуготрајни затвореници могу искусити низ психолошких проблема (укључујући губитак самопоштовања и нарушавање друштвених вештина) и имају тенденцију да се све више одвајају од друштва у које ће се скоро сви на крају вратити. Према мишљењу ЦПТ-а, режими који се нуде затвореницима који издржавају дуге казне требало би да настоје да компензују ове ефекте на позитиван и проактиван начин. Затвореници треба да имају приступ широком спектру сврсисходних активности различите природе (рад, по могућности са стручном вредношћу; образовање; спорт; рекреација/удруживање и сл).

Поред наведеног, и препорука Комитета министара државама чланицама о третману затвореника који издржавају доживотне и друге дугогодишње казне од стране затворских управа⁵, указује да циљеви управљања са овим затвореницима треба да буду следећи:

- да се осигура да затвори буду сигурна и безбедна места за овакве затворенике и за све оне који раде с њима или им долазе у посету;
- да се предупредe штетна дејства дуготрајног или доживотног затвора;
- да се повећају и побољшају могућности да се ови затвореници успешно ресоцијализују и да након пуштања на слободу воде живот у складу са законима.

Даље се предвиђа да би овим затвореницима требало омогућити одговарајуће консултације, помоћ и подршку како би у себи разрешили питања која их муче у вези с њиховим преступима, штетом причињеном жртвама и свим осећањима кривице везаним уз то, како би се смањио ризик од самоубиства, посебно одмах након доношења пресуде и сузбила штетна дејства дуготрајног боравка у затвору, као што су

⁴ Видети: СРТ/Inf (2022) 03, стр. 38-64

⁵ Препорука Рец (2003) 23

институционализација, пасивност, смањен ниво самопоштовања и депресија. Нарочиту бригу и пажњу у управљању треба посветити посебним проблемима које представљају затвореници за које је вероватно да ће провести остатак живота у затвору. Конкретно, план њихове казне треба да буде довољно динамичан и да им омогући учешће у сврсисходним активностима и одговарајућим програмима који обухватају интервенције и психосоцијалне услуге осмишљене тако да им помогну да преброде казну.

Имајући у виду наведено, **НПМ похваљује све напоре и активности које се у заводу спроводе у циљу поступања у складу са међународним стандардима у овој области.**

Од укупног броја осуђених лица, њих 124 су радно ангажована. Највећи број је ангажован на одржавању хигијене објекта завода и на пословима у кухињи завода (укупно 52 лица). На пословима шивења ангажовано је 14 лица, обраде картона и израде предмета од картона 15 лица, а остала лица су ангажована на пословима у кројачници и берберници завода, на одржавању хигијене рубља и постелине, на помоћним грађевинским пословима и сл.

НПМ наведено сматра веома значајним, имајући у виду да рад као метод у функцији преваспитања и ресоцијализације има значајног удела пре свега у стицању радних навика, нових способности и искустава, као и у оспособљавању да се након изласка из затвора живи на законит начин. **Посебно је похвална чињеница што је, упркос томе што из безбедносних разлога могу постојати разумљива ограничења у радном ангажовању, у овом заводу радно ангажован већи број осуђених лица, те је описано поступање у складу са међународним стандардима према којима је сврсисходан рад посебно важан за затворенике са високим степеном безбедности с обзиром на негативан утицај строжег режима којем су изложени.**

Поред наведеног, НПМ је уочио да се у Заводу редовно спроводе специјализовани групни програми за осуђена лица (општи когнитивно-бихејвиорални програм, програм за починиоце насилних кривичних дела, специјализовани програм за групни рад са зависницима од алкохола и специјализовани групни програм за рад са зависницима од психоактивних супстанци, као и специјализовани програм за групни рад са сексуалним преступницима).

У тренутку посете НПМ у ове програме било је укључено 20 осуђених лица, а у периоду од 2020. до 2024. године 115 лица је било укључено у неки од наведених програма, при чему су 72 лица исте завршила.

Са друге стране, имајући у виду чињеницу да је у заводу присутан велики број ванредних догађаја (о чему ће бити више речи у наставку извештаја), међу којима највећи број чине самоповређивања, као и да је било покушаја суицида и извршених самоубиства, **НПМ сматра да би било веома значајно да се у овом заводу организују и реализују програми превенције самоповређивања и суицида и да се у њих укључе лица која су склона наведеном.** У међувремену, према наводима начелника Службе за третман, планиране су активности у правцу тога да се поједина лица која су склона самоповређивању додатно укључе у спортско-рекреативне активности за које је оцењено да би позитивно утицале на њих.

Од почетка године, у заводу је организован велики број спортских активности за осуђенике у којима је учествовало 70 осуђених лица. Реч је о турнирима у шаху, стоном тенису, малом фудбалу, баскету и сл.

Поред наведеног, у заводу је од марта 2021. године започето са реализацијом секције информатике и рачунарства у коју је тренутно укључено чак 74 лица. Секција се

одржава једном недељно у три термина по сат и по времена по групи која броји до 6 осуђених лица. Осим ове секције, у заводу постоје драмска и литерарна секција у коју је укључено 12 лица а која се одвија једном недељно у трајању од два сата, као и ликовна секција. Такође, ове године је 5 осуђених лица завршило основно образовање, а за 5 лица је оно и даље у току.

Питање организовања и коришћења слободног времена у установама за извршење кривичних санкција је значајан фактор преваспитања. Пуно је разлога због којих је испуњавање слободног времена адекватним садржајима од велике важности. Основни произлази из чињеница да оно доприноси остваривању процеса ресоцијализације, пре свега да омогућава развијање способности и позитивних навика код затвореника, смањује њихове тензије и фрустрације и освежава њихов живот унутар затворских зидина. Испуњавање слободног времена адекватним садржајем доприноси и смањењу нереди, агресивности, нездраве атмосфере и одржавању дисциплине у заводу.

Стога, НПМ охрабрује руководство завода да настави са оваквим поступањем и обезбеди што шири спектар третманских облика рада са осуђеницима и сврсисходних активности, те да проактивним приступом мотивише што већи број осуђеника да се укључе у исте.

Од 2021. године, осуђена лица на располагању имају и могућност комуникације преко скајпа, те је од почетка године до јула месеца реализовано 222 разговора путем скајпа.

Осим свега напред наведеног, осуђена лица бораве на свежем ваздуху свакога дана у трајању од четири сата.

Третмански рад обухвата и индивидуалне разговоре усмерене на остваривање индивидуалних циљева који су осуђеном постављени у оквиру програма поступања. У Служби за третман је, поред начелника, ангажовано 9 службеника третмана, при чему је 6 ангажовано у васпитно корективном раду, 2 у спортским и културним активностима и један психолог, при чему васпитну групу има и начелник службе.

Индивидуални разговори се обављају на захтев осуђених лица, а поред тога уочено је и да их иницирају и васпитачи самоиницијативно, интересујући се за расположење, понашање и потребе осуђеног. У просеку, васпитач месечно обави минимум 20 индивидуалних разговора и о томе уноси запажања.

Осуђени са којима су чланови тима НПМ обавили разговоре истакли су да су им васпитачи лако и често доступни у делу у којем су смештени, као и да их обилазе и без њиховог посебног захтева.

Према наводима начелника Службе за третман, крајем априла ове године психолог је у циљу планирања даљег рада, обавио разговор са свим осуђеним лицима која у програму поступања имају психолошко саветовалиште, а два лица су упућена на додатни преглед код лекара специјалисте психијатрије.

Када је реч о поступању према лицима која се налазе у Одељењу појачаног надзора, у тренутку посете 12 осуђених лица је било под мером појачаног надзора, смештено у неколико спаваоница. Просторије у којима се извршава мера појачаног надзора су довољно простране, довољно осветљене и проветрене.

О смештају под појачан надзор осуђена лица добијају образложена решења са правом на жалбу. НПМ је уочио да се лица у смештају под појачани надзор налазе у највећем броју случајева у периоду од 3 месеца, те да су разлози за наведено детаљно образложени.

Лица са којима је НПМ обавио ненадзиране разговоре, а која су се налазила у смештају под појачаним надзором су навела да су добили одлуке о одређивању ове мере, да им је јасно због чега се налазе под појачаним надзором, те да нису подносили жалбе. Једно лице је навело да је у ОПН-у скоро годину дана, наводећи да је током трајања мере чинио дисциплинске преступе, односно имао несугласице и сукобе са другим осуђеним лицима. Навео је и да му више одговора да буде у ОПН-у него у редовном режиму.

Такође, навели су да их васпитачи често обилазе и да са њима обављају разговоре, да им је омогућен боравак на свежем ваздуху у трајању од два часа дневно, као и упражњавање спортских активности 3 пута недељно по сат времена. Најзад, током извршења посебне мере нису им ускраћена ни ограничена права на посете, телефонске разговоре и пријем пакета.

НПМ је током посете информисан од томе да је начелник Службе за третман сачинио предлог одлуке о формирању мултидисциплинарног тима за рад са осуђеним лицима која су у ОПН-у, и образаца индивидуалних планова рада за осуђена лица која су стављена под меру појачаног надзора, са циљем да се повећа директна интеракција са њима кроз мотивационе разговоре у циљу њихове реинтеграције у нормалан режим, те НПМ похваљује наведено и охрабрује руководство да настави са реализацијом ових активности. На овај начин би се обезбедило поступање у складу са међународним стандардима, односно препорукама ЦПТ, а које говоре у правцу тога да мера појачаног надзора треба да обухвати и појачане третманске активности васпитача, како групне, тако и појединачне и сврсисходан режим за затворенике који су стављени под меру појачаног надзора, у циљу промовисања њихове реинтеграције у редован режим.

Са друге стране, НПМ је током посете уочио да од 288 осуђених лица, њих око 120 борави само у соби, најчешће на лични захтев, док остали бораве у соби са још једним осуђеним лицем. Поједина осуђена лица са којима је тим НПМ обавио разговоре су навела да је један од разлога због којих се често самоповређују управо чињеница да бораве сама у соби, истичући да им самоћа јако тешко пада, те да су више пута тражили да у соби буду са још једним осуђеним лицем. Увидом у документацију, као и на основу навода начелника Службе за третман, утврђено је да је реч о лицима која су током боравка у овом заводу више пута мењала собе или цимере (у једном случају осуђеном лицу је промењено 17 цимера), али са сваким су долазили у неку врсту сукоба и имали несугласице.

Заштитник грађана у обављању послова НПМ у својим појединачним и редовним годишњим извештајима годинама уназад указује на потребу да се затвореницима који се налазе у затвореним одељењима омогући, поред довољно расположивих и сврсисходних активности и боравак током дана у заједничким просторијама са осталим затвореницима. Постојање простора за заједнички дневни боравак затвореника јесте услов да они проводе више времена заједно, ван собе у којој су смештени, да срећу друге затворенике и са њима комуницирају. Стога, суштина постојања заједничких просторија није у томе да се обезбеде материјални и технички услови прописани чланом 16. Правилника о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, **већ социјални контакт и међусобна интеракција затвореника, а што је један од значајних сегмената остваривања принципа заједничког издржавања казне.**

С тим у вези, НПМ напомиње да је актом Заштитника грађана дел. бр. 25085 од 1.07.2016. године управо овом заводу, између осталог, упућена препорука у циљу унапређења поступања у овом делу, при чему је указано да извршење казне затвора на дуги рок, у вишегодишњем трајању, на начин којим је затвореницима, у знатној мери онемогућен

социјални контакт, удаљава ова лица од понашања прилагођеног животу у заједници по истеку казне.⁶

У одговору завода поводом наведене препоруке⁷ НПМ је обавештен о томе да је у циљу укључивања завода у План реконструкције Управе, поднет предлог Управи за извршење кривичних санкција, да у сврху формирања дневних боравака за заједнички боравак осуђених лица намени одговарајућа средства за наведено. Међутим, током ове посете, НПМ констатује да нису предузете даље активности у циљу поступања по напред наведеној препоруци, а један од разлога за наведено, према службеним наводима, произлази из чињенице да је у међувремену у једној од соба у заводу осуђено лице извршило најтеже кривично дело, као и због веома сложене структуре осуђених лица.

Законом о извршењу кривичних санкција⁸, чланом 44, прописано је да се са осуђеним на основу утврђених капацитета, потреба и степена ризика поступа на начин који у највећој мери одговара његовој личности, у циљу остваривања програма поступања, а да се ради остваривања индивидуалног програма поступања осуђени разврстава у одељење и групу. Чланом 46. истог закона прописано је да **осуђени издржавају казну по правилу заједно**, а да се **изузетно, кад то захтева програм поступања, здравствено стање осуђеног или кад је то предвиђено овим законом, може одредити да осуђени издржава казну одвојено од осталих осуђених**. Чланом 77. наведеног закона прописано је да ће се разврставање осуђеног у просторије за заједнички боравак и спаваонице спровести уз брижљиву оцену свих околности и података евидентираних у пријемном одељењу, посебно имајући у виду узраст, личне особине и склоности, као и друга својства од којих зависи међусобни утицај и опасност од међусобног физичког и психичког угрожавања.

Правилником о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора⁹, чланом 16. став 3, 4 и 5, предвиђено је да се **осуђенима обезбеђује простор за дневни боравак**, да се у простору за дневни боравак обезбеђује довољан број столица и одговарајући број столова према броју осуђеника који га користе и да **простор за дневни боравак има техничке услове за коришћење радио и телевизијског апарата**.

У изводу из 11. Општег извештаја Европског комитета за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака [СРТ/Inf (2001) 16], у делу „Одељење високе безбедности“, тачка 32, став 2 и 3 наводи се да: „Затвореници који представљају велику опасност по безбедност, требало би да у оквиру својих просторија имају релативно лаган режим, као компензацију за строге услове заточеништва. Конкретно, **треба да имају могућност да срећу друге затворенике у свом одељењу**.“

Препорука Комитета министара Савета Европе - Европска затворска правила [Rec (2006)2], у тачкама 25.1 и 25.2, уређују да „затворски режим мора предвидети избалансиран програм активности за све затворенике и **омогућити свим затвореницима да проводе ван ћелија онолико времена колико је потребно за адекватан ниво људске и социјалне интеракције**“. У тачки 52.3 правила уређују да ће се учинити „**сви могући напори да се обезбеде сигурносни услови затвореницима да у пуној мери сигурно учествују у дневним активностима**“.

⁶ Препорука Заштитника грађана, дел.бр. 25085 датум: 01.07.2016.година

⁷ бр. 21-1522/16-01/03 од 5. септембра 2016. године

⁸ „Службени гласник Републике Србије“, број 55/2014

⁹ „Службени гласник Републике Србије“, број 110/2014

Европска затворска правила, такође, у тачки 53. уређују да се посебне мере високог степена безбедности или сигурности примењују само у изузетним околностима, да ће се прописати јасни поступци који се примењују када се такве мере примењују на било ког затвореника, да се врста ових мера, њихово трајање и основ за њихову примену утврђују домаћим законом, да надлежни орган мора да одобри примену мера у сваком појединачном случају и за одређени временски период и да се ове мере примењују на појединца а не на групе затвореника.

Препорука Комитета министара Савета Европе [Rec (2003)23], о поступању затворске управе са затвореницима који су осуђени на доживотну или дуготрајну казну затвора у опште принципе, у тачки 4, убрјаја и **принцип нормализације**: „Живот у затвору треба да буде организован тако да се што је више могуће приближи стварности живота у заједници“. **Када је реч о одељењима са највишим степеном безбедности у тачки 20. ц) наводи се да „уз сву пажњу која се посвећује понашању затвореника и захтевима сигурности“, затворски режим у тим одељењима „треба да има за циљ да створи опуштену атмосферу, омогући међусобно дружење затвореника и слободу кретања унутар одељења и понуди читав спектар активности“.**

Стандардним минималним правилима Уједињених нација о поступању према затвореницима - Нелсон Мендела правила [A/RES/70/175], правилем 36. предвиђено је да ће **„дисциплина и ред у затворима бити одржавани са не више ограничења него што је неопходно да би се обезбедило безбедно задржавање и рад затвора, као и добро уређен заједнички живот“**,

Иако је у односу на налазе из 2016. године, када је овом заводу упућена предметна препорука током ове посете у КПЗ Београд уочено значајно унапређење у поступању у овом делу, у смислу да постоји већи број сврсисходних активности у које осуђени могу да се укључе и проведу извесно време ван спаваоница, као и да је скоро половина осуђених лица укључена у неки вид радног ангажовања, НПМ сматра да би у циљу даљег унапређења поступања према осуђеним лицима и усклађивања са напред наведеним међународним стандардима требало омогућити осуђеним лицима да ван спаваоница, у заједничком простору за дневни боравак, заједно са другим осуђенима проводе расположиво време током дана, чиме би им био омогућен већи степен социјалне интеграције.

НПМ има разумевања за чињеницу да је реч о заводу затвореног типа са посебним обезбеђењем у ком се налази специфична осуђеничка популација, безбедносно високо захтевна, те да поступање по овој препоруци захтева различите безбедносне и друге процене, као и да архитектонско решење објекта отежава формирање дневних боравака намењених заједничком боравку осуђених лица. Међутим, имајући у виду законске прописе и поменуте међународне стандарде, као и чињеницу да завод располаже капацитетом од 400 места, а на дан посете на извршењу казне затвора налазило се 288 осуђених, НПМ не налази да постоје ограничења која би се односила на мањак простора да се обезбеде услови за заједнички дневни боравак осуђених.

1.

ПРЕПОРУКА

КПЗ у Београду ће предузети активности у правцу тога да се осуђенима на извршењу казне затвора омогући да ван спаваоница, у заједничком простору за дневни боравак, заједно са другим осуђенима проводе расположиво време током дана, осим уколико је то, у појединачном случају и на ограничено време, у супротности са изреченом посебном или дисциплинском мером, здравственим

стањем осуђеног, утврђеним програмом поступања или другим на закону заснованим разлогом.

КПЗ у Београду распоређиваће осуђене у просторије за заједнички дневни боравак уз брижљиву оцену свих релевантних околности, посебно имајући у виду узраст, личне особине и склоности, као и друга својства осуђених, од којих зависи позитиван међусобни утицај и одсуство опасности од међусобног физичког и психичког угрожавања.

2.3. УПУЋИВАЊЕ У САМИЦУ

У тренутку посете НПМ, једно лице се налазило на извршењу мере упућивања у самицу. Осуђеном је изречена мера у трајању од 10 дана. Имао је лекарски преглед на којем је констатовано да је способан за издржавање мере. Обиласци лекара, васпитача и управника су уредно евидентирани у књизи извршења ове дисциплинске мере. Осуђени је добио образложену одлуку о дисциплинском преступу, са поуком о праву на жалбу. Против одлуке се није жалио. Током извршења мере редовно добија оброке, има услове за одржавање личне хигијене, омогућен му је боравак на свежем ваздуху, али исти не жели да користи, јер како наводи не жели да шета „сам у кавезу“.

Увидом у Књигу обиласка лица у самици утврђено је да васпитачи редовно обилазе лица која се налазе на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу и то најчешће 2 до 3 пута у седам дана, а да лекар то чини сваког дана. Што се тиче управника, иако је у највећем броју случајева евидентиран обилазак управника, односно лица које он овласти (заменика управника), НПМ је уочио да је у једном случају у ком је самица трајала 23 дана евидентирано да је лице обишао 2 пута и то у првој недељи трајања самице. У другом случају у ком је лице било у самици 12 дана, није било евидентираних обилазака управника.

2.

ПРЕПОРУКА

У КПЗ у Београду, управник ће најмање једном у току седам дана обилазити сва лица која су на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу и обиласке евидентирати у књигу обилазака тих лица .

2.4. ВАНРЕДНИ ДОГАЂАЈИ

Од почетка 2024. године до дана посете НПМ, у заводу је евидентирано 310 ванредних догађаја при чему највећи број (74) чини самоповређивање. Остали ванредни догађаји се односе на одбијање хране, проналазак таблета, недозвољених супстанци и недозвољених предмета, покушај суицида, физичке сукобе, смрт осуђеног лица и сл.

У 2023. години евидентирана су 434 ванредна догађаја, при чему такође највећи број чине самоповређивања којих је у 2023. години било 93 и то 60 сечењем, 13 гутањем предмета, 1 тровањем и 19 остало. У наведеној години 6 лица је преминуло и то 2 у заводу, 2 у Специјалној заводској болници, 1 у болници ван завода, а једно лице је извршило самоубиство. У овој години укупно 69 лица је штрајковало глађу, а као разлог за наведено често је наведено незадовољство радом особља завода, незадовољство смештајем и сл. Исти је случај и са претходним годинама, те су 2022. године у заводу евидентирана 443 ванредна догађаја.

Документација у коју је тим НПМ извршио увид садржи извештаје о ванредном догађају који се подносе начелнику Службе за обезбеђење и управнику, обавештења Оперативном центру Управе, писмене изјаве лица лишених слободе, службене белешке и друго. Предметни догађаји су у службеним извештајима и белешкама описани и документовани најчешће изјавама сведока и фото документацијом, а у појединим случајевима и снимцима видео надзора. Јавно тужилаштво се обавештава у свим случајевима када постоје основи сумње да је учињено кривично дело.

Међутим, НПМ скреће пажњу на то да је број ванредних догађаја, а нарочито самоповређивања у овом заводу забрињавајуће велики.

С тим у вези, НПМ напомиње да је од изузетне важности да се изврши анализа узрока који доводе до оволиког броја самоповређивања и да се појачана пажња усмери на предузимање активности у циљу спречавања наведене појаве.

У том циљу, као што је напред речено, НПМ сматра да би, поред интензивног индивидуалног третманског рада, било веома значајно лица склона самоповређивању и лица са суицидним мислима укључити у одговарајуће програме превенције самоповређивања и суицида. Поред наведеног, значајно је и да припадници Службе за обезбеђење похађају обуке које имају за циљ да подигну ниво спремности запослених да примете ране знаке који могу да доведу до суицида. Најзад, а о томе ће бити више речи у наставку извештаја, НПМ сматра да је нужно да лекар специјалиста психијатрије буде стално запослен у овом заводу, односно свакодневно присутан.

2.4.1. МЕРЕ ПРИНУДЕ

Од почетка 2024. године до дана посете НПМ евидентирано је укупно 19 употреба мере принуде, у највећем броју случајева употреба физичке снаге (6), везивање (5) и издвајање (4), а евидентирани су и 4 употребе гумене палице. У 2023. години евидентирано је 33 употребе мера принуде, при чему је гумена палица примењена 3 пута.

Извештај о употреби мера принуде, осим података о лицу према којем су мере примењене и службеним лицима која су их применили, датума и времена када је дошло до примене, садрже и део где је потребно уписати разлог за примену мере принуде, начин примене, последице које су настале применом мере принуде, датум и време лекарског прегледа, лица која су обавештена о примени мера принуде, као и мишљење о оправданости примене принуде које дају начелник Службе за обезбеђење.

Извештаји о употреби мера принуде физичка снага, везивање и издвајање углавном пружају детаљан опис околности под којима су мере примењене, односно пружају довољно података о разлозима за примену мере принуде и начину њихове примене. На пример, уколико се ради о употреби физичке снаге, у извештајима је наведен податак о техници или захвату и део тела лица лишеног слободе на којем су они примењени.

Међутим, наведено није случај када су у питању извештаји о употреби мере принуде гумена палица. Наиме, ови извештаји не садрже све релевантне околности на основу којих би оцена законитости њихове примене могла бити објективно дата. Ово из следећих разлога: Командири који су примењивали мере принуде у извештајима су наводили уопштене формулације, као што су: „јак активан отпор“, „физичка снага није дала резултате“, „гумена палица употребљена по дозвољеним деловима тела“ и слично, а у извештајима није описано у чему се конкретно састојао активан отпор који је осуђени пружао, из којих разлога употреба физичке снаге није дала

результате и због чега је било неопходно употребити гумену палицу у интензитету и мери у којој је употребљена, како је конкретно употребљена гумена палица и савладан или престао отпор осуђеног. У конкретном случају, у предметним извештајима се примера ради наводи „Након што је осуђени одбио да баца жилет и покушаја да исти одбаци применом физичке снаге, примењена је мера принуде гумена палица у пределу дозвољених делова тела до престанка пружања активног отпора“.

НПМ указује да шути извештаји, генерално, отежавају ефективну контролу у погледу поступања запослених приликом употребе мера принуде и испитивање евентуалне одговорности уколико би дошло до прекорачења, док потпуни и детаљни извештаји о примени мера принуде омогућавају контролу и штите како оног према коме је мера примењена тако и запослене који меру примењују.

У прилогу наведеном, а пре свега чињеници да ови извештаји не садрже све релевантне околности на основу којих би оцена законитости њихове примене могла бити објективно дата, НПМ на овом месту, примера ради, наводи случај у коме су према осуђеном лицу употребљене мере принуде физичка снага и гумена палица, те да је у извештају о употреби мера принуде наведено „да лице није желело да изађе из собе како би био одведен на лекарски преглед након самоповређивања, да је према њему, због тога што се оглушио о налоге командира да изађе из собе, најпре покушана примена мере принуде физичка снага хватања за зглоб руке од стране два командира, а када она није дала резултате употребљена је гумена палица због јаког активног отпора лица и то у пределу горњег дела леђа и дебелог меса до престанка пружања активног отпора“.

Дакле, у предметном извештају није наведено у чему се конкретно састојао активан отпор који је осуђени пружао, из којих разлога употреба физичке снаге није дала резултате и због чега је било неопходно употребити гумену палицу у интензитету и мери у којој је употребљена, како је конкретно употребљена гумена палица и савладан или престао отпор осуђеног.

Са друге стране, НПМ посебно указује да су у извештају лекара о повредама за исто лице убележени хематоми ваљкастог облика црвеног обода, блеће изнутра, величине 3 цм са 25 цм апроксимативно, **чији се број са сигурношћу не може утврдити**, затим у пределу задње стране обе натколенице хематоми црвене и љубичасте боје ваљкастог и линијског облика **чији број са сигурношћу не могу да утврдити**.

На овом месту, НПМ скреће пажњу на чињеницу да је Заштитник грађана у појединим поступцима контроле законитости и правилности рада овог завода, а поступајући по притужбама лица лишених слободе, између осталог, утврдио да у раду КПЗ Београд постоје недостаци у вези са документовањем примењених мера принуде односно да извештаји о примени мера принуде не садрже све релевантне околности, а пре свега опис активног отпора осуђеног, конкретне разлоге због којих мера принуде употреба физичке снаге није дала резултате, детаљан опис примене мере принуде употреба гумене палице и начина савладавања и престанка отпора осуђеног, а што је од значаја за објективну оцену законитости њихове примене.

У циљу отклањања наведених недостатака и унапређења поступања овом заводу су упућене и препоруке које се односе на поступање Службе за обезбеђење. **Међутим, налази из ове посете указују на то да у овом делу није унапређено поступање.** Ово посебно забрињава ако се има у виду чињеница да је конкретно у једном од поступака контроле оцене законитости и правилности рада овог завода Заштитник грађана утврдио да је незаконитим и неправилним радом завода приликом и у вези са применом мера принуде према осуђеном дошло до повреде његових права на

неповредивост физичког и психичког интегритета, те је, између осталог констатовано и да је притужилац приликом примене мера принуде задобио бројне повреде, чак и по глави (челу, носу, ушима, очним капцима), као и да примена мера принуде није документована тако да оцена њене законитости може бити објективно дата, будући да извештаји припадника Службе за обезбеђење не садрже све релевантне околности од значаја за давање такве оцене¹⁰.

У другом поступку, актом овог органа дел. бр. 11465 од 4. маја 2022. године такође су утврђени недостаци у документовању мера принуде и упућене препоруке у циљу унапређења поступања у вези са наведеним.

Из одговора завода о поступању по упућеним препорукама овог органа у оба предмета произлази да су све препоруке прихваћене, те да је управник завода донео наредбу 17.06.2022. године којом се, између осталог налаже да запослени у Служби за обезбеђење у наредном периоду морају вршити континуирану обуку о условима и поступку правилне примене и документовања употребе мера принуде. Налази из ове посете на жалост указују да и даље постоје недостаци у погледу примене и документовања примене мера принуде у овом заводу.

Иако је, поступајући у реактивном раду, у предмету који је формиран након предметне посете НПМ, Заштитник грађана уочио да је начелник Службе за обезбеђење прихватио примедбе и сугестије тима НПМ које су дате у завршном разговору са руководством завода након посете, а које се односе на потребу унапређења поступања у овом делу, те је Заштитник грађана у конкретном предмету, односно Извештају о случају¹¹ и констатовао унапређење у поступању, НПМ, имајући у виду налазе из ове посете, поново упућује препоруке у циљу отклањања недостатака и унапређења поступања и напомиње да је неопходно обезбедити поступање у свему у складу са упућеним препорукама.

3.

ПРЕПОРУКА

Служба за обезбеђење КПЗ у Београду ће, у писане извештаје о примени мера принуде, у сваком конкретном случају уносити све околности примене мера, а посебно детаљан опис основа и начина њихове употребе и опис пруженог отпора или другог разлога (напада) због којег је употреба строже мере била неопходно потребна, како би оцена законитости њихове примене могла бити дата на основу свих релевантних чињеница и околности.

4.

ПРЕПОРУКА

КПЗ у Београду доставиће Центру за обуку и стручно оспособљавање Управе за извршење кривичних санкција образложени предлог потреба тог завода за спровођењем одговарајуће обуке (допунске и/или континуиране) за запослене у Служби за обезбеђење о условима и поступку правилне примене и документовања употребе мера принуде, а посебно обуку у борилачким вештинама, као и обуку о вербалним техникама смиривања насилних и агитираних осуђених, вештинама које омогућавају минималну употребу принуде, техникама превенције и вештинама деескалације.

¹⁰ Извештај са препорукама, дел. бр. 14848 од 9.06.2022. године

¹¹ Акт Заштитника грађана дел бр. 21131 од 5. 09.2024. године

2.5. ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ

У Служби за здравствену заштиту запослено је укупно 9 лица и то 6 медицинских техничара и 2 лекара опште праксе, од којих је један тренутно на специјализацији из физикалне медицине. У овој служби није организовано 24-часовно присуство здравствених радника, односно медицинског особља. Радно време Службе за здравствену заштиту је од 07,00-22,00 часова, у које време су у Заводу присутни и лекар и медицински техничар. Након 22:00 часа нема здравственог радника у заводу, а у случају потребе за хитним прегледима позива се Служба хитне медицинске помоћи. Здравствени картон се, за свако лице лишено слободе, отвара на првом прегледу при пријему и они се уредно воде, лекарски налази се уносе у здравствени картон. Тренутно је у процесу дигитализација медицинске документације.

5.

ПРЕПОРУКА

КПЗ у Београду предузеће активности како би се обезбедило стално присуство медицинског особља у Заводу.

У Заводу је до пре пар месеци био запослен лекар специјалиста психијатрије, али је исти у међувремену прешао да ради у Специјалну затворску болницу, те су сада омогућене услуге једног психијатра, који у својству консултанта долази у Завод једном недељно. Међутим, имајући у виду структуру осуђених лица у КПЗ у Београду, изузетно велики број ванредних догађаја, пре свега самоповређивања, НПМ сматра да је ово завод у којем је неопходно да у Служби за здравствену заштиту буде стално запослен лекар специјалиста психијатрије, а да се, у међувремену, предузму активности којима ће се обезбедити чешће присуство лекара психијатра, од оног који тренутно постоји .

НПМ на овом месту указује да Европски комитет за спречавање мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака закључује да, позивајући се на чињеницу да је у поређењу са општом популацијом међу лицима лишеним слободе већа инциденца психијатријских симптома, доктор квалификован за психијатрију треба да буде укључен у рад службе за здравствену заштиту у сваком затвору.¹²

6.

ПРЕПОРУКА

КПЗ у Београду ће предузети активности како би се у Заводу обезбедио лекар специјалиста психијатрије који ће бити у сталном радном односу, а у међувремену ће предузети активности ради обезбеђивања чешћег присуства лекара специјалисте психијатрије у Заводу.

2.5.1. ПОВРЕДЕ

У Заводу се води књига повреда у коју се уписују сви случајеви повређивања, без обзира на њихово порекло. Увидом у књигу повреда утврђено је да се у њу уносе подаци о матичном броју лица, име и презиме, датум и место прегледа, опис случаја и врста

¹² СРТ/Inf (93) 12, §41

повреде, број и датум записника о утврђивању повреде, начин настанка повреда (туча, самоповређивање, повреда на раду, повреда на спорту, задес, примена мера принуде и др), примедба и потпис лекара који је вршио преглед.

О свим уоченим повредама, без обзира на њихово порекло, лекар попуњава Извештај лекара о повредама који има следеће рубрике: подаци о лицу лишеном слободе, детаљни наводи лица о околностима под којима је дошло до настанка повреда (где, када, ко, како), опис утврђених повреда (врста повреде, локализација, величина, правац пружања, површина, ивице) уз означавање на шеми тела која је саставни део овог извештаја, затим мишљење лекара о повезаности навода лица о начину настанка повреде и нађених повреда. Фотографије су саставни део овог извештаја.

Увидом у насумично изабране здравствене картоне и Извештаје лекара о повредама, установљено је да су повреде лица лишених слободе углавном детаљно описане, да су уцртане у шему тела и фотографисане, као и да лекар у Извештаје о повредама уноси и своје мишљење о повезаности навода о начину настанка повреда и констатованих повреда. **Међутим, у појединим случајевима, НПМ је уочио да у предметним извештајима део који се односи на наводе лица о начину настанка повреда не садржи детаљне наводе лица о околностима под којима је дошло до повреде (где, када, како, ко).** Примера ради, у једном случају евидентирања навода лица о начину настанка повреда након примена мера принуде физичка снага и гумена палица убележено је: „мере принуде 11.04.2024. око 23:00 ч због самоповређивања у покушају 3 убода у пределу абдомена у соби лица, “ или је наведено само „тучен од стране командира“.

НПМ посебно скреће пажњу на то да су, увидом у лекарске извештаје који су сачињени након примене мера принуде, пре свега мере примене употреба гумене палице, у неколико случајева уочени битни недостаци у поступању који се огледају у следећем:

У једном случају, код лица према коме је била примењена мера принуде физичка снага и гумена палица лекар уочене и описане повреде није уцртао у шему тела. У другом случају, лекар приликом описа свих констатованих повреда није констатовао повреде на табанима иако их је фотографисао, нити их је уцртао у шему тела, није унео наводе лица о томе како су настале предметне повреде, те самим тим није могао дати адекватно мишљење о повезаности навода лица са начином настанка повреда и уоченим повредама.

Такође, у једном случају два осуђена лица су се потукла у соби којом приликом је једно лице задобило ударце у главу шољом и услед тога повреде на лицу и глави. Непосредно након тога према лицу које је задобило повреде од шоље, уследила је примена мера принуде физичка снага и употреба гумене палице, након чега је лице одведено на лекарски преглед. Иако су повреде настале у два одвојена догађаја, сачињен је један извештај о свим повредама које је лекар уочио, при чему није довољно јасно наведено које повреде су настале у ком догађају, односно на који начин.

У другом случају, када су након самоповређивања лица, по повратку са лекарског прегледа употребљене мере принуде физичка снага и гумена палица због тога што је лице пружало пасиван и активан отпор, сачињен је само извештај о повредама које су последица самоповређивања, али није сачињен извештај о повредама које су настале након примене мера принуде (са наводима лица, шемом тела, мишљењем лекара) већ само извештај у случајевима издвајања и примене мера принуде који не садржи, као рубрике, ове податке.

На овом месту, НПМ напомиње да је Заштитник грађана у реактивном раду у извештајима који су упућени овом заводу више пута указивао на недостатке у обављању

лекарског прегледа након употребе мера принуде, а последњи пут у Извештају о случају дел. бр. 21131 од 5. 09.2024. године, у ком је између осталог констатовано да лекарски извештај са прегледа након примене мера принуде, у конкретном случају, није сачињен у свему у складу са чланом 144. став 4. Закона о извршењу кривичних санкција, јер не садржи детаљне наводе осуђеног о начину настанка повреда. Уместо навода осуђеног о начину настанка повреда у лекарски извештај је унет само његов навод „да су га тукли јер није устао за бројање“, што не представља одговор на питање на који је начин задобио повреде, односно на који су начин према њему употребљене мере принуде.

НПМ напомиње да недостатак правилног документовања начина настанка повреда има за последицу и немогућност поузданог установљавања порекла и механизма настанка повреда, па самим тим утиче и на могућност ефективне истраге од стране надлежних органа у случају евентуалне сумње на било који облик злостављања.

Стандарди ЦПТ предвиђају да евидентирање здравственог прегледа у случајевима трауматских повреда треба обављати на специјалном обрасцу предвиђеном у ту сврху, са шематским скицама тела на којима се могу означити трауматске повреде и које ће се чувати у здравственом досијеу лица лишеног слободe. Надаље, било би пожељно да се направе фотографије повреда, и те фотографије такође треба ставити у здравствени досије. Поред тога, потребно је водити засебан регистар повреда у коме ће се забележити све врсте уочених повреда.¹³

НПМ је више пута похвалио напоре Управе за извршење кривичних санкција да на јединствен начин уреди документовање повреда и уопште састављање обавезних извештаја у свим заводима за извршење кривичних санкција. Састављање образаца за те намене представља корисно оруђе лекарима и другим службеницима за детаљније извештавање и документовање примене мера принуде и повреда које су лица над којима су оне примењене задобила. Ови образци се могу показати добрим средством за отклањање досадашњих замерки, како НПМ тако и ЦПТ, у погледу садржаја извештаја који су до сада састављани. **Стога НПМ на овом месту поново скреће пажњу на то да здравствене службе у заводима за извршење кривичних санкција имају важну улогу у борби против злостављања лица лишених слободe. Лекар у заводу је стручно медицинско лице коме лице лишено слободe може да укаже да је било изложено лошем поступању од стране службених лица и да објасни настанак евентуалних повреда. Детаљно и благовремено документовање повреда и пријављивање оваквих медицинских доказа у значајној мери олакшавају истрагу евентуалних случајева злостављања и утврђивање одговорности учинилаца.**

Према Стандардним минималним правилима Уједињених нација за поступање према затвореницима¹⁴, пре ступања на дужност, за све чланове особља завода обезбеђује се обука прилагођена њиховим општим и посебним задацима, која мора да буде одраз најбоље савремене, на доказима утемељене, праксе у области казнене науке; само оним кандидатима који успешно положи теоријске и практичне тестове на крају такве обуке дозвољава се да ступе у заводску службу. Управа казног завода обезбеђује стално интерно стручно усавршавање ради одржавања и унапређења знања и стручне способности свог особља, по његовом ступању на дужност, а и у току његове каријере. Обука мора бар да обухвати упознавање са релевантним националним законодавством, прописима и политиком, као и важећим међународним и регионалним правним инструментима чијим одредбама особље завода мора да се руководи у раду и

¹³ Документација и пријављивање медицинских доказа о злостављању, ЦПТ/Инф (2013) 29, пар. 74.

¹⁴ А/РЕС/70/175, „Манделина правила“ 75.2, 75.3 и 76.1.

интеракцији са затвореницима; правима и обавезама особља завода у обављању његових функција, што обухвата и поштовање људског достојанства свих затвореника и забрану одређеног понашања и то пре свега мучења и других видова окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.

НПМ је информисан о томе да лекари који су тренутно запослени у Служби за здравствену заштиту КПЗ у Београду, послове заводских лекара обављају од пре пар месеци и да нису имали одговарајуће обуке. Стога, НПМ указује на важност обуке здравствених радника о важећим прописима и стандардима у области права лица лишених слободе и поступању у складу са Конвенцијом против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, Стандардним минималним правилима Уједињених нација о поступању према затвореницима, Европским затворским правилима и Истанбулским протоколом, како би увођење образаца лекарских извештаја остварило суштинску сврху у погледу документовања повреда лица лишених слободе, извештавања о томе и уредног вођења и чувања документације.

7.

ПРЕПОРУКА

У КПЗ у Београду, када утврди да лице лишено слободе има повреде, лекар ће у извештајима о повредама:

- уносити детаљне и конкретне наводе лица о начину настанка свих повреда;
- све повреде детаљно описивати и уцртавати у шему тела;
- дати своје мишљење о повезаности изнетих навода о начину настанка , повреда и објективног налаза о повредама.

8.

ПРЕПОРУКА

КПЗ у Београду ће обезбедити обуку запослених лекара у Служби за здравствену заштиту о важећим прописима и стандардима у области права лица лишених слободе и поступању у складу са Конвенцијом против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, Стандардним минималним правилима Уједињених нација о поступању према затвореницима, Европским затворским правилима и Истанбулским протоколом.

Најзад, када је реч о извештајима који се сачињавају након примена мера принуде, увидом у податке који они садрже утврђено је да се лекарски прегледи обављају у законом прописаним роковима и интервалима, односно непосредно након примене мере, као и између дванаестог и двадесетчетвртог часа од примене мере принуде.

Према наводима лекара, након немилог догађаја од пре око два месеца, када је лекар био нападнут током обављања прегледа од стране осуђеног лица, те задобио, између осталог, повреду у виду руптуре бубне опне, службеници обезбеђења присуствују свим прегледима лица лишених слободе, а прегледима након примене мере принуде понекад присуствују и командири који су мере и примењивали. Осуђена лица са којима је тим НПМ обавио разговоре потврдила су наведену праксу присуствовања службеника обезбеђења лекарским прегледима, а поједина осуђена лица су навела да су лекарском прегледу присуствовала службена лица која су претходно према њима применила мере принуде.

НПМ напомиње да је и ово један од недостатака на које је Заштитник грађана већ указивао у својим појединачним извештајима, те су заводу упућиване препоруке у циљу унапређења поступања у овом делу¹⁵. Међутим, како налази из ове посете указују да и даље постоје недостаци у поступању, НПМ поново упућује препоруке у циљу отклањања недостатака и унапређења поступања и напомиње да је неопходно обезбедити поступање у свему у складу са истим.

9.

ПРЕПОРУКА

У КПЗ у Београду здравствени прегледи осуђених лица обављаће се само у присуству здравствених радника, осим ако здравствени радник другачије не затражи.

Припадник Службе за обезбеђење који доведе осуђено лице на здравствени преглед дужан је да здравственог радника, без одлагања, упозна са безбедносним ризицима, на основу чега ће здравствени радник донети одлуку да ли ће затражити присуство припадника Службе за обезбеђење прегледу осуђеног лица.

Уколико је на захтев здравственог радника прегледу присуствовало немедицинско особље, здравствени радник је дужан да у здравствени картон осуђеног унесе службену белешку у којој ће навести име, презиме и звање лица које је присуствовало прегледу и разлоге за одлуку о његовом присуству.

КПЗ у Београду ће обезбедити да прегледу не присуствује припадник Службе за обезбеђење који је наложио или применио мере принуде, нити друго лице на које је осуђени указао да је према њему насилно поступало.

2.6. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

НПМ је током посете примио неколико навода о неадекватном поступању припадника Службе за обезбеђење према лицима лишеним слободе. Према тим наводима, службеници обезбеђења су им у соби у којој лице борави, задавали ударце по телу, рукама, ногама и гуменом палицом и то и након што је лице оборено на под и стављена му средства за везивање. Такође, поједина лица су навела да су задобили ударце и у здравственој амбуланти, која није под видео надзором, као и да су приморавани да пишу изјаве у здравственој амбуланти на начин на који им је речено. Према наводима лица, нису подносили притужбе, односно пријаве због оваквог наводног поступања, наводећи да то нису урадила из страха од евентуалних последица. Такође, у највећем броју реч је о лицима која су се током боравка у заводу више пута самоповређивала, а као образложење за наведено навели су да се самоповређују јер их командири провоцирају, као и из разлога што не могу да бораве сами у соби.

Лице А.А. је навело да га је други осуђеник физички напао у соби тако што га је ударио 3 пута шољом у пределу главе, да су службеници обезбеђења ушли у собу и обојицу оборили на под и да су одмах почели са употребом мера принуде и то тако што су га ударили гуменим палицама по целом телу, шутирали и газили по ногама у пределу колена (са задње стране), а да су га затим избацили из собе и током спровода до амбуланте му упућивали претње и псовке. Лице је показало последице наведеног у пределу колена, при чему је отежано ходао (храмљао) кад је улазио у собу. Навео је и да

¹⁵ Извештај са препорукама, дел. бр. 14848 од 9.06.2022. године; Извештај са препорукама дел. бр. 11465 од 7.05.2022.

су лекарском прегледу након примене мера принуде присуствовали командири и то они који су примењивали мере принуде. Није подносио притужбу, али наводи да је пре него што је нападнут од стране другог осуђеног лица, тражио да га раздвоје од цимера, на шта је добио одговор „Раздвојићемо вас само ако се побијете“.

У службеним белешкама командира који су примењивали мере принуде (физичка снага, гумена палица и средства за везивање) према овом лицу убележено је да су се он и његов цимер тукли у соби, да су се лица и поред налога да са тим престану оглушила о то због чега је један командир кренуо са применом физичке снаге „кључ на лакат“ према њему, али како је њена употреба била безуспешна применио је гумену палицу по дозвољеним деловима тела до момента престанка физичког сукоба и савладавања активног отпора.

У Извештајима лекара о повредама и након примена мера принуде убележено је да је лице навело да је добио два удараца шољом по глави, затим на десној страни носа огуљотина дужине око 1 цм, предња страна носа црвено пребојена, присутно црвенило у пределу горње усне у спољашњим пределима, на месту зуба 2 горе лево недостаје круница. На коленима огуљотина 1,5 цм x 2 цм. На леђима: на десној половини два хематома у средини попречно 17 цм, лево два коса крвна подлива 13 и 17 цм, ширине 2 цм, и нејасно црвенило лумбално ка глутеално по 7 тракастих еритема дужине 6 и 7 цм, ширине око 1,5 цм; у пределу леђа присутно 5 јако издвојених тракастих еритема, у нивоу прелаза лумбалног у скутални присутна два тракаста еритема црвенило у средини лумбалног дела; црвенило тракасто у пределу ручја обе руке – место везивања.“ На другом прегледу забележено: мање изражене осим подножја леђа где су нешто ливидније данас.

Лице Б. Б. је навело да је због тога што је наводно вербално вређао службеницу третмана, најмање 6 службеника обезбеђења ушло у његову собу, да му је наређено да легне на под, што је и учинио, а да је потом задобио ударац ногом у главу, као и ударце гуменом палицом по рукама, ногама и леђима. Такође наводи да је након тога одведен у амбуланту, где су наставили да га туку други командири и надзорници, на начин да је задобио два удараца отвореном шаком у пределу главе. Такође, наводи да је у здравственој амбуланти натеран да напише изјаву да је држао жилет у руци, да га је прислонио на врат и претио да ће се самоповредити. Није подносио притужбу.

У извештају Службе за обезбеђење у вези примена мера принуде убележено је да је лице пријавило да је пао у соби и ударио главом о под, али да је одбијао да изађе из собе ради вођења на лекарски преглед, да је жилет ставио на врат претећи да ће се самоповредити ако неко уђе у собу због чега је командир најпре покушао примену физичке снаге „кључ на лакат“ ради савладавања активног отпора и спречавања самоповређивања, али како то није дало резултате, а активан отпор постао све јачи применио је гумену палицу у пределу горњег дела леђа до момента док лице није испустило жилет из руке и престао са активним отпором.

У лекарском извештају у случајевима издвајања и примене мере принуде убележено је: у пределу леђа 10 до 13 попречних, тракастих хематома величине 15 цм, у пределу глутеалне регије три ваљкаста хематома, у пределу десне зигоматичне кости огуљотина овална величине 3цм, друге свеже знакове повређивања не евидентира.

Лице Г.Г. наводи да је извршио самоповређивање и да је због тога одведен на лекарски преглед, те да је у повратку ка својој соби пружао пасиван отпор јер се зауставио на ходнику и није хтео да продужи даље ка истој. Наводи да су га најпре гурали и вукли у ходнику, а онда га је 20 командира, у соби, ударило гуменим палицама, шутирало по

телу и ударило песницама по стомаку. Такође је навео да се често самоповређује због командира који га стално провоцирају.

У документацији која је сачињена након примена мера принуде физичка снага и гумена палица убележено је да се лице оглушило о налоге командира да престане са пружањем пасивног отпора и крене из ходника ка својој соби, да је покушана употреба физичке снаге-хватање обема рукама за његову леву руку, да лице тада почиње да пружа активан отпор (повлачење уназад и покушаји да се истргне из хвата) због чега је исти оборен на под где наставља да пружа активан отпор (закључао руке према стомаку и покушавао да устане и да се истргне из хвата) те је започета употреба гумене палице до савладавања отпора. У извештају лекара у случајевима издвајања и примене мера принуде убележено је да су присутна 3-4 ваљкаста хематома на леђима и 2-3 ваљкаста хематома у пределу плутеалне регије.

Два осуђена лица према којима су примењиване мере принуде употреба гумене палице, нису желела да обаве ненадзирани разговор са члановима НПМ тима, односно једно лице је навело да нема примедби на поступање службеника обезбеђења, а друго да не жели да обави разговор.

Иако сви ови наводи нису могли бити потврђени увидом у документацију, као и због чињенице да не постоје видео записи који се односе на наведено, а имајући у виду да је у вези са појединим извештајима о употреби мера принуде и извештајима лекара о повредама указано на недостатке у истим и упућене препоруке у циљу унапређења поступања, **НПМ на овом месту користи прилику да скрене пажњу на то да је забрана злостављања апсолутна и да је физички и психички интегритет неповредив. Из тог разлога, а имајући у виду примљене наводе, НПМ упућује следећу препоруку:**

10.

ПРЕПОРУКА

Управник КПЗ у Београду ће запосленима упутити јасну поруку да је мучење и друго сурово, нехумано или понижавајуће поступање или кажњавање апсолутно забрањено и јасан став да ће у односу на такве акте постојати нулта толеранција.

Истовремено, у циљу заштите од евентуалне одмазде и застрашивања, НПМ користи прилику да укаже да према важећим прописима и стандардима давање информација НПМ, било истинитих или неистинитих, не подлеже никаквим санкцијама ни другим негативним последицама.

11.

ПРЕПОРУКА

Управник КПЗ у Београду ће упутити јасну поруку запосленима да ниједно лице лишено слободе или запослени не смеју трпети било какве санкције или друге негативне последице због давања информација тиму НПМ, да овакво поступање неће бити толерисано и да ће бити предмет одговарајућих санкција.

2.6.1. ПОДНЕСЦИ И ПРИТУЖБЕ

Од почетка године поднето је 13 притужби лица лишених слободе, а 2023. године 33. Ни једна притужба се није односила на злостављање од стране службених лица, већ

углавном на рад Службе за здравствену заштиту, остваривања права на телефонске позиве, пакете, кантину и слично.

Према службеним наводима, као и увидом у документацију, поднеске и притужбе лица лишена слободе предају командиру сваког дана у вечерњим часовима и то у три примерка, те се један примерак након завођења сутрадан враћа подносиоцу као доказ о предаји. Увидом у поднеске и притужбе уочено је да се поступа у оквиру прописаних рокова.

У ходницима блокова које је тим НПМ обишао током трајања посете уочени су обрасци за подношење поднесака и притужби, као и сандучићи за захтеве за поверљив разговор са управником, а наведени обрасци се налазе и код васпитача на блоковима.